

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИЗНАННЯ ТА ВИКОНАННЯ ІНОЗЕМНИХ СУДОВИХ РІШЕНЬ НА ПРИКЛАДІ ГААЗЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ДОГОВОРИ ПРО ВИБІР СУДУ 2005 РОКУ

Розглянуто основні положення міжнародних договорів, у тому числі Гаазької Конвенції про договори про вибір суду 2005 р., які регулюють різноманітні аспекти визнання і виконання іноземних судових рішень.

Рассмотрены основные положения международных договоров, в том числе Гаагской Конвенции о договорах о выборе суда 2005 г., которые регулируют различные аспекты признания и исполнения иностранных судебных решений.

The main provisions of different international treaties including the Hague Convention of 2005 on Choice of Court Agreements that govern various aspects of recognition and enforcement of judgements are envisaged in this article.

Інститут визнання та виконання іноземних судових рішень є однією з найважливіших складових міжнародного цивільного процесу та наріжним каменем усієї системи міжнародно-правового регулювання відносин з іноземним елементом. Питання визнання та виконання іноземних судових рішень регулюються багатьма міжнародними договорами. Конвенція про угоди про вибір суду 2005 р. [1] стала останнім за часом важливим документом, підготовленим у рамках Гаазької конференції з питань міжнародного приватного права, у сфері регулювання питань юрисдикції та виконання судових рішень у цивільних та комерційних справах.

З огляду на те, що основним предметом регулювання вказаної Конвенції є угоди про вибір суду, відповідно, питання визнання та виконання також стосуються судових рішень, ухвалених на підставі таких угод. Конвенція закріплює прямий зв'язок між юрисдикцією суду, який обрано сторонами, та обов'язковим характером рішення у справі, ухваленого таким судом, у всіх державах-учасниках Конвенції. Обов'язковість судового рішення полягає в тому, що воно «підлягає визнанню та виконанню у судах інших договірних держав» [1]. Слід вказати, що Конвенція 2005 р., на відміну від Гаазької Конвенції 1958 р. [2], відмовилася від поширення своєї дії на рішення судів держав-учасниць, які розглядали справу між суб'єктами права держав-учасниць не на підставі угоди про вибір суду, а в силу власного закону. Таким чином, Конвенція 2005 р. регулює визнання та виконання виключно рішень, ухвалених судами, обраними сторонами на підставі лише виключних угод про вибір суду, які, в свою чергу, відповідають вимогам відповідних положень Конвенції стосовно питань юрисдикції.

Разом з визнанням обов'язковості судових рішень, ухвалених обраними сторонами судами, Конвенція 2005 р. передбачає випадки, коли у виконанні може бути відмовлено. Наявність однієї з таких підстав дає суду держави, де запитується визнання та виконання судового рішення, що потрапляє до сфери дії Конвенції, право відмовити у такому визнанні та виконанні. Перелік встановлених підстав є вичерпним, переважна їх більшість є загальновідомою та вважається загальновизнаною, бо вже традиційно, протягом останніх більш ніж 30-ті років знаходять закріплення у різних міжнародних договорах, які містять норми, що регулюють питання визнання та виконання іноземних судових рішень. До таких підстав відносяться, наприклад, випадки, коли виконання рішення суперечитиме публічному порядку країни-місця його виконання, наявність конкуруючого судового рішення або неповідомлення сторони (відповідача) про процес.

Однакові, на перший погляд, підстави мають певні особливості в кожному міжнародному договорі. Наприклад, таку підставу як неповідомлення сторони про процес або про винесення рішення Гаазька Конвенція 1971 р. розглядає як неповідомлення сторони у зв'язку з її відсутністю при розгляді справи та при винесенні рішення, закріплюючи наступний принцип: якщо сторона не була присутня під час процесу або при винесенні рішення, але була при цьому належним чином повідомлена, це не може бути підставою для відмови у визнанні та виконанні рішення [3]. Регламент ЄС № 44/2001 також розглядає неповідомлення відповідача як підставу для відмови у виконанні рішення в зв'язку з неявкою до суду відповідача [4]. Аналогічний зв'язок закріплює і Гаазька Конвенція 1958 р. [2]. Конвенція СНД 1993 р. вказує, що «відповідач не взяв участі у процесі внаслідок того, що йому або його уповноваженому не був своєчасно та належним чином вручений виклик до суду» [5]. Конвенція ж 2005 р. робить акцент не на самій відсутності відповідача у процесі як на підґрунті для з'ясування факту та порядку його повідомлення про процес, а на факті «недоведення до відома відповідача у розумні строки» та відповідний спосіб, тобто акцентуючи увагу на формі, порядку та строках такого повідомлення. Це правило не поширюється на випадки, коли відповідач з'явився до суду та «надав свої пояснення» без оскарження факту свого повідомлення, за

умови, що така процедура відома законодавству держави, суд якої розглядає справу по суті. Також Конвенція 2005 р. вводить додаткову норму, пов'язану з належним повідомленням, яка також не має чіткого зв'язку з фактом відсутності відповідача. Вона вказує, що підставою для відмови у виконанні рішення може бути повідомлення відповідача у справі «у спосіб, який є несумісним з фундаментальними принципами щодо вручення документів» [1], які діють у державі, де запитується виконання судового рішення. Ця підстава є справжньою новацією у переліку підстав для відмови у виконанні судового рішення.

Конвенцією 2005 р. вперше були закріплені підстави для відмови у виконанні, які стосуються угоди про вибір суду: (а) сторона не мала повноважень укласти угоди про вибір суду та (б) нікчемність угоди про вибір суду. Нагадаємо, що, наприклад, пунктом д) статті 55 Конвенції СНД 1993 р. закріплено таку підставу для відмови у виконанні іноземного судового рішення, яка пов'язана з договірною підсудністю – «відсутній документ, який підтверджує угоду сторін у справі договірної підсудності» [5], а в Конвенції 1958 р. взагалі відсутні будь-які згадування про угоди про вибір суду в контексті можливих підстав для відмови, і це при тому, що ця конвенція присвячена регулюванню договірної підсудності та виконанню рішень, перш за все, судів, обраних сторонами.

Закріпивши підстави, пов'язані з угодами про вибір суду, Конвенція 2005 р. встановила також і зв'язок з правом, за яким має вирішуватися наявність вказаних підстав: недійсність угоди про вибір суду має визначатися законом держави, суд якої обрано сторонами, а правомочність сторін щодо укладання угоди про вибір суду – згідно із законом держави, де запитується виконання рішення. Стосовно першої підстави Конвенція містить застереження – «крім випадків, якщо обраний суд визнав, що договір є чинним» [1]. Як вказано у Пояснювальному звіті, це застереження необхідне задля того, «щоб уникнути конфлікту постанов різних договірних держав стосовно дійсності угоди про вибір суду...» [6]. Дійсно, можуть виникати ситуації, коли перед судом, що розглядає справу згідно з угодою сторін про вибір суду, було поставлено питання щодо дійсності самої угоди відповідно до норм права країни-суду. І суд, розглянувши це питання, визнав угоду дійсною. Згідно з положенням першої частини пункту а) статті 9 Конвенції 2005 р. таке ж питання може бути поставлене перед судом і в державі, де запитується виконання рішення суду, обраного сторонами. За відсутності норми частини другої пункту а) статті 9 Конвенції суд держави виконання вправі визнати угоду про вибір суду недійсною та на цій підставі відмовити у виконанні цього рішення, що неправильно. Саме для уникнення таких ситуацій, норми пункту а) статті 9 Конвенції 2005 р., побудовані таким чином, що у випадку наявності рішення суду стосовно дійсності угоди про вибір суду, суд держави виконання зв'язаний цим рішенням при розгляді питання про визнання та виконання судового рішення у справі.

Певним трансформаціям були піддані й такі підстави для відмови у виконанні як несумісність, протиріччя або просто наявність іншого, конкуруючого, судового рішення. Такі підстави відомі багатьом іншим міжнародним договорам з питань визнання та виконання іноземних судових рішень. Конвенція СНД 1993 р. вказує на те, що «між тими ж сторонами, з того ж предмету і з тих самих підстав» існує: (а) рішення суду держави, де запитується виконання іноземного судового рішення; (б) в цій державі таке рішення третьої держави визнане, або (в) в державі, де запитується виконання, порушено провадження у справі раніше [5].

Разом з підставами, передбаченими у статті 9 і які розглядаються як «основні», Конвенція передбачає й підстави, які можна охарактеризувати як «додаткові» чи «уточнюючі». Такі підстави містяться у статті 10 і стосуються (а) питань, що виключені зі сфери дії Конвенції, але розглядаються як т.зв. «попередні питання», у рішеннях щодо яких запитується їх визнання та виконання, та (б) рішень з питань, які виключені із сфери дії Конвенції, але на яких базувалися рішення, які запитуються до визнання та виконання. У такий спосіб Конвенція передбачила запобіжник щодо можливого визнання та виконання судових рішень, ухвалених у справах, які безпосередньо або опосередковано торкалися або стосувалися тих правовідносин, на які Конвенція не розповсюджує свою дію. Перелік правовідносин, на які Конвенція не розповсюджує свою дію, міститься у статті 2 Конвенції, але Конвенція дозволяє державам-учасникам робити застереження з приводу виключення зі сфери її застосування «окремих питань», додатково до тих, що вказані у статті 2 та інших статтях, за умови, що такі питання є дуже важливими для цієї держави, та вони визначені чітко і точно.

Дуже цікавою та неоднозначною, на наш погляд, є стаття 11 Конвенції 2005 р., яка передбачає таку «додаткову» підставу для відмовити у визнанні та виконанні судового рішення (але не повністю, а лише в частині), яка стосується «присудження відшкодування збитків, включаючи штрафні збитки чи штрафні стягнення, якими не компенсуються фактичні збитки чи шкода, завдані стороні». Цікавість такого положення полягає в тому, що суду, який розглядає питання визнання та надання дозволу на виконання іноземного судового рішення, дозволено досліджувати ті положення судового рішення, які стосуються компенсації збитків, що були завдані стороні. Це положення вперше запроваджує підставу для відмови у виконанні, яка ґрунтується не на процесуальних питаннях, а на змісті рішення. Як вказується у Пояснювальній записці до Конвенції 2005 р., «стаття 11 стосується збитків, ... дозволяє суду,

якому спрямоване рішення до виконання, відмовити у визнанні або виконанні рішення, якщо ... рішення щодо збитків не компенсує позивачу фактичні втрати чи заподіяну шкоду». Як можна побачити, текст Конвенції вказує на сторону, не уточнюючи при цьому яку саме, а в Поясненні вказується вже конкретна сторона – позивач. Не зовсім зрозуміла логіка та мета цієї норми. Якщо суд справді встановить, що рішенням не компенсуються всі збитки, завдані стороні (позивачу), і внаслідок цього він відмовить у виконанні цього рішення, це не вплине на юридичне існування судового рішення, яке залишатиметься чинним, а сторони залишаться в тому самому матеріальному становищі, що і були до винесення рішення у справі в силу того, що рішення не буде виконаним.

Не містить Конвенція також положень, які встановлювали би порядок та обов'язки тієї чи іншої сторони стосовно доведення наявності підстав для відмови у визнанні та виконанні судових рішень, як це, наприклад, вирішено у Нью-Йоркській конвенції 1958 р. (тягар доведення підстав покладається на сторону, проти якої вимагається виконання арбітражного рішення).

Висновок. Попри всі вказані особливості, відмінності та новели, запроваджені Конвенцією 2005 р., порівняно з іншими Гаазькими конвенціями-попередницями та іншими міжнародними договорами, які регулюють питання визнання та виконання іноземних судових рішень, Конвенції 2005 р. вдалося врегулювати основні питання, що стосуються як угод про вибір суду (виключний характер угод про вибір суду, обов'язкова письмова форма таких угод, виключення із сфери дії Конвенції запобіжних заходів, чітко виписані права та обов'язки судів країн-учасниць, інших ніж ті, що були обрані сторонами, права та обов'язків судів, обраних сторонами спірних відносин), так і питань визнання і виконання рішень, ухвалених такими судами (умови виконання, перелік документів, що мають подаватися до суду, що вирішує питання визнання та виконання судового рішення у державі-учасниці, підстави для відмови у виконанні судових рішень тощо).

Література

1. Convention of 25 November 1965 on the Choice of Court [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=77.
2. Convention of 15 April 1958 on the jurisdiction of the selected forum in the case of international sales of goods [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=34.
3. Convention of 1 February 1971 on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil and Commercial Matters [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=78.
4. Council Regulation (EC) No 44/2001 of 22 December 2000 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters // Official Journal of the European Communities // OJ L 12, 16.01.2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:012:0001:0023:en:PDF>.
5. Конвенция о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам 1993 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.usynovite.ru/documents/international/konvencia_minsk/.
6. Explanatory Report by Trevor Hartley & Masato Dogauchi. Convention of June 2005 on Choice of Court Agreement [Електронний ресурс]. – P. 16. – Режим доступу: <http://www.hcch.net/upload/expl37e.pdf>.